

Nieuw rechts en de verzorgingsstaat

Verzorgingsstaatchauvinisme en -populisme onder het autochtone Nederlandse electoraat*

Willem de Koster, Peter Achterberg & Jeroen van der Waal

Volgens veel wetenschappers onderscheiden nieuw-rechtse populistische partijen zich van andere partijen door hun nadruk op een autoritaire culturele agenda. Als zelfverklaarde verdedigers van de belangen van de autochtone 'gewone man' nemen nieuw-rechtse partijen echter ook stelling in kwesties rond de verzorgingsstaat. In dit artikel onderzoeken we of de opvattingen over de verzorgingsstaat die door nieuw-rechtse partijen worden geuit ook kenmerkend zijn voor de autochtone aanhangers van deze partijen.

Inleiding

Sinds de jaren tachtig hebben Europese nieuw-rechtse populistische partijen electorale successen geboekt. Naast bijvoorbeeld de *Freiheitliche Partei Österreichs*, de *Dansk Folkeparti* en het Vlaams Belang, is de Nederlandse Partij voor de Vrijheid een internationaal bekend en politiek invloedrijk voorbeeld. Onderzoek heeft aangetoond dat het electoraat van dergelijke partijen naast gevoelens van politiek onbehagen (Rydgren 2007) vooral wordt gekenmerkt door onvrede over immigratie en etnische diversiteit (Ivarsflaten 2008; Rydgren 2008; Van der Brug 2003). Deze partijen worden dan ook vaak bestempeld als anti-immigratiepartijen (zie bijvoorbeeld De Koster et al. 2013b; Rink et al. 2009; Van der Brug et al. 2000, 2005; Van Bohemen et al. 2012; Van der Waal et al. 2011) en 'movements of exclusion' (Rydgren 2005).

Met de nadruk die ze leggen op weerstand tegen immigratie en culturele diversiteit onderscheiden deze nieuw-rechtse partijen zich van hun oud-rechtse tegenhangers. Oud-rechtse partijen concentreren zich voornamelijk op economische vraagstukken, waarbij ze een conservatief programma voorstaan: veel ruimte voor de markt en een bescheiden verzorgingsstaat. Bij nieuw-rechtse partijen is daar echter geen sprake van: 'many key representatives of the [new-rightist] party family do not hold neoliberal views on the economy' (Mudde 2007: 119). Bovendien zouden economische kwesties voor nieuw-rechtse partijen op het tweede plan komen (Mudde 2007: 119-120). Waar het gaat om culturele thema's bena-

* Dit is een vertaalde en sterk herziene versie van een artikel dat eerder verscheen in *International Political Science Review* (De Koster et al. 2013a). We danken de redactie van *International Political Science Review* voor hun toestemming voor deze publicatie. Daarnaast danken we de redactie van *Sociologie* en drie anonieme referenten voor hun grondige commentaar op eerdere versies van dit artikel. Tot slot dank aan Friso van Houdt voor het genereus ter beschikking stellen van zijn huisbibliotheek en aan Bram Peper voor zijn weergalozе ondersteuning op ICT-gebied.

drukt nieuw rechts juist meer dan oud rechts een uitgesproken conservatieve agenda. Weliswaar zijn oud-rechtse partijen ook voorstanders van *law and order* en nationale culturele uitingen, maar het zijn met name nieuw-rechtse partijen die daar hun programmatische speerpunt van maken (Houtman en Achterberg 2010; Ignazi 2003; Mudde 2007).¹ Aangezien economische kwesties en verzorgingsstaatvraagstukken in westerse landen van oudsher hoog op de politieke agenda hebben gestaan en ook vandaag de dag nog een belangrijke rol spelen (Achterberg 2006; Stonecash 2000), is het echter niet verbazingwekkend dat nieuw-rechtse populistische partijen in aanvulling op deze culturele speerpunten ook economische agenda's met betrekking tot de verzorgingsstaat hebben ontwikkeld (zie bijvoorbeeld Banting 2010: 798; Rydgren 2004: 486).

Hoewel wetenschappers deze partijen doorgaans aan de rechterzijde van het politieke spectrum plaatsen, nemen nieuw-rechtse partijen niet noodzakelijkerwijs typisch rechtse standpunten in waar het gaat om vraagstukken rond economische herverdeling en de rol die de staat daarbij speelt. Deze partijen zijn niet per definitie gekant tegen economische herverdeling van rijk naar arm, staatsbemoeienis met de economie en een uitgebreide verzorgingsstaat. Nieuw-rechtse populistische partijen richten zich doorgaans op de veronderstelde behoeften van de autochtone 'gewone man' (Derks 2006; vgl. Fennema 2005: 10-11); het formuleren van een economische agenda die in deze behoeften voorziet past bij het gedachtegoed van deze partijen en kan voor hen bovendien electoraal gezien gunstig zijn. De economische belangen van het potentiële electoraat van deze partijen corresponderen niet met klassieke rechtse standpunten over economische herverdeling en de verzorgingsstaat (vgl. Van der Waal et al. 2007), en de economische agenda van nieuw-rechtse populistische partijen verschilt doorgaans ook sterk van die van traditionele rechtse politieke partijen.

Nieuw-rechtse populistische partijen hebben, kortom, niet alleen culturele standpunten, maar kunnen zich mogelijk ook onderscheiden dankzij een verzorgingsstaatagenda waarin de veronderstelde belangen van de autochtone gewone man worden benadrukt. Terwijl het ethnocentrisme en het onbehagen van het autochtone nieuw-rechtse electoraat al grondig zijn gedocumenteerd, is het nog een open vraag of dit electoraat naast zijn culturele opvattingen ook wordt gekenmerkt door steun voor nieuw-rechtse populistische opvattingen met betrekking tot de verzorgingsstaat. Om deze vraag te beantwoorden concentreren we ons op Nederland, waar sinds de opkomst van Pim Fortuyn verschillende nieuw-rechtse populistische partijen electorale successen hebben geboekt en, naar het lijkt, een blijvende plek in de politieke arena hebben verworven.

Hieronder schetsen we kort het politieke landschap waarbinnen deze nieuw-rechtse partijen opereren, waarna we twee belangrijke rechtse populistische

1 Daarmee is overigens niet gezegd dat de culturele agenda van nieuw-rechtse partijen overeenkomt met die van extreem-rechtse partijen. Qua thematiek zijn er weliswaar overeenkomsten – zeker waar het de problematisering van immigratie betreft – maar een cruciaal onderscheid is gelegen in hun houding ten opzichte van de democratische rechtsorde. Van der Brug (2008: 42-43) spreekt bijvoorbeeld van 'echte rechtsextremistische partijen die zich tegen de democratie keren of die zich niet houden aan democratische spelregels' en van 'rechtspopulistische partijen die (...) [zich] houden aan de democratische spelregels.'

opvattingen over de verzorgingsstaat bespreken en onze onderzoeksvraag vertalen in een reeks hypothesen, die in het vervolg van het stuk met behulp van surveydata worden getoetst. In de slotparagraaf bespreken we de implicaties van onze bevindingen.

Nieuw-rechts populisme en de verzorgingsstaat

Nieuw-rechtse partijen in het politieke landschap

Het idee dat 'postmaterialistische' waarden met een nadruk op individuele vrijheid een centrale plaats hebben ingenomen in westerse landen, ligt ten grondslag aan een omvangrijke literatuur over een zogenaamde 'nieuwe politieke cultuur'. Deze zou in toenemende mate de plaats hebben ingenomen van een 'oude politieke cultuur', die was gericht op de verdeling van schaarse hulpbronnen tussen sociale klassen (Inglehart 1997; vgl. Dalton et al. 1984; Clark 1998; Hechter 2004). Daarmee heeft sinds de jaren zeventig het idee postgevat dat er twee typen links zijn (Lipset 1981: 510; vgl. Weakliem 1991). Waar oud-links zich nog voornamelijk onderscheidt door zijn progressieve standpunten inzake economische kwesties, zijn progressieve opvattingen rond culturele vraagstukken kenmerkend voor nieuw links. Vanwege de opkomst van nieuw-rechtse populistische partijen in de afgelopen decennia (Ignazi 2003; Van der Waal en Achterberg 2006), zijn er vandaag de dag niet alleen twee typen links, maar ook twee typen rechts. Oud rechts onderscheidt zich vooral door conservatisme inzake economische kwesties, terwijl voor nieuw rechts de nadruk op een autoritaire culturele agenda kenmerkend is.

Er zijn dus twee dimensies die het politieke speelveld structureren: een economische dimensie waarop partijen met een egalitaire agenda tegenover partijen met een *laissez-faire* agenda staan, en een culturele as waarop vrijzinnige partijen tegenover autoritaire partijen staan (vgl. Houtman en Achterberg 2010; Kitschelt 1995; Kriesi et al. 2008).² Onder het electoraat bestaat er eenzelfde tweedimensionale structuur in waardeoriëntaties, zo laten tal van studies zien (zie Achterberg en Houtman 2009 voor een overzicht). De eerste dimensie is sociaaleconomisch. Hierbij worden voor- en tegenstanders van herverdeling van inkomen en vermogen respectievelijk als links en rechts beschouwd. De tweede dimensie draait om culturele kwesties, waarbij mensen die individuele vrijheid en culturele diversiteit omarmen (links) en mensen die sterk hechten aan sociale en culturele orde (rechts) tegenover elkaar staan.

De vraag is hoe de politieke agenda's van nieuw-rechtse partijen zich verhouden tot dit tweedimensionale politieke speelveld. Aan de ene kant hebben deze partijen hun egalitaire economische agenda gemeen met linkse partijen (Derks 2006). Aan de andere kant hebben ze een rechts-autoritaire culturele agenda; nieuw-rechtse partijen zijn felle voorstanders van een radicaal herstel van de culturele orde die, naar hun mening, is geschonden door de instroom van immigran-

2 Sommigen onderscheiden op het partijniveau echter slechts één dimensie (zie Houtman 2003; Van der Brug 2008).

Willem de Koster, Peter Achterberg & Jeroen van der Waal

ten (Ignazi 2003). Deze linkse economische en rechtse culturele agenda's zijn eenvoudig te plaatsen op een van beide waardedimensies (vgl. Green-Pedersen en Van Kersbergen 2002: 510). De verzorgingsstaatagenda van nieuw-rechtse partijen is echter niet simpelweg tot één van beide dimensies te reduceren. Omdat hierbij economische herverdelingsvraagstukken een belangrijke rol spelen past deze agenda niet louter op de culturele as, terwijl de verzorgingsstaatagenda van nieuw-rechtse partijen meer omvat dan alleen denkbeelden over economische herverdeling en daarom ook niet eenduidig op de economische dimensie te plaatsen is – nieuw-rechtse partijen zijn kritisch op economische herverdeling door middel van de verzorgingsstaat omdat deze institutie herverdeling richting immigranten tot stand brengt en ondersteuning zou bieden aan mensen die dat niet verdienen. Hieronder gaan we uitgebreider op deze verzorgingsstaatagenda in.

Verzorgingsstaatchauvinisme en -populisme

De eerste reden dat nieuw-rechtse partijen een eigen type agenda met betrekking tot de verzorgingsstaat hebben is dat binnen de verzorgingsstaat ook immigranten een rol spelen. Dit deel van deze agenda behelst geen kritiek op de verzorgingsstaat op zich, maar richt zich op zijn universele karakter in westerse democratieën. In Europese landen staat de vraag of iemand aanspraak kan maken op verzorgingsstaatarrangementen van oudsher grotendeels los van haar of zijn herkomst. Dit is het mikpunt van hevige kritiek van nieuw-rechtse partijen, die aanspraken op de verzorgingsstaat zouden willen beperken tot het autochtone deel van de bevolking (Banting 2010: 798).³ Deze kritiek van nieuw rechts moet echter niet worden opgevat als een verwerping van economische herverdeling in het algemeen – nieuw-rechtse partijen hebben immers juist een vrij links profiel waar het gaat om de herverdeling van schaarse economische hulpbronnen (Derks 2006). Omdat ze economisch egalitarisme combineren met het standpunt dat aanspraken op verzorgingsstaatarrangementen beperkt zouden moeten worden tot de autochtone bevolking, nemen nieuw-rechtse partijen een bijzondere positie in het politieke landschap in. Ze voegen een etnische dimensie toe aan discussies over de verzorgingsstaat, die in onderzoek naar opvattingen over de verzorgingsstaat vaak als zuiver sociaaleconomisch worden beschouwd (Svallfors 1997).

Soortgelijke denkbeelden zijn te vinden onder de bevolking. De autochtone bevolking van veel Europese landen vindt bijvoorbeeld dat immigranten minder recht hebben op verzorgingsstaatarrangementen dan behoeftige autochtonen, zoals ouderen, gehandicapten en werklozen (Bay en Pedersen 2006; Van Oorschoot 2006). De combinatie van steun voor economische herverdeling enerzijds en verzet tegen aanspraken op de verzorgingsstaat van immigranten anderzijds, staat bekend als 'verzorgingsstaatchauvinisme' (Manevska et al. 2010; vgl. Kitschelt 1995). Andersen en Bjørklund (1990: 212) omschrijven het onderliggende sentiment treffend als het idee dat 'welfare services should be restricted to our own'. Verzorgingsstaatchauvinisten zijn, kortom, niet gekant tegen economische herverdeling op zichzelf, maar willen dat deze herverdeling beperkt blijft tot de

3 In sommige landen zijn rechten op verzorgingsstaatarrangementen tegenwoordig gekoppeld aan verblijfsduur, waarmee immigranten deels worden uitgesloten.

autochtone bevolking. Verzorgingsstaatchauvinisme behelst dus de specifieke combinatie van economisch egalitarisme aan de ene kant en restrictieve opvattingen aangaande de rechten van immigranten op aanspraken op de verzorgingsstaat aan de andere kant (Manevska et al. 2010; vgl. Vernby en Finseraas 2010).

Nu duidelijk is dat dit verzorgingsstaatchauvinisme voorkomt in nieuw-rechtse politieke agenda's en onder de bevolking, is de vraag of dit waardepatroon kenmerkend is voor het nieuw-rechtse electoraat. Deze kwestie is des te prangender omdat dergelijke ideeën ook binnen de oud-linkse SP lijken te bestaan (Jacobs 2006). Onderscheiden aanhangers van nieuw rechts zich niet alleen van aanhangers van andere partijen door hun bekende autoritaire culturele agenda, maar ook door hun verzorgingsstaatchauvinisme?

Een soortgelijke vraag is relevant waar het een ander aspect van het nieuw-rechtse gedachtegoed betreft. In lijn met bredere anti-institutionele sentimenten die kenmerkend zijn voor het populisme (Elchardus 2002) bekritisieren nieuw-rechtse partijen ondanks hun economische egalitarisme ook de institutie van de verzorgingsstaat zelf. Het tweede onderdeel van hun verzorgingsstaatagenda draait om hun standpunt dat de verzorgingsstaat niet voldoende gericht is op het ondersteunen van gewone, arme mensen die 'echt' behoeftig zijn en daarom hulp verdienen. Nieuw-rechtse partijen stellen dat de verzorgingsstaat in plaats daarvan goedbetaalde banen biedt aan zelfzuchtige ambtenaren die zorgen voor 'verzorgingsstaatklaplopers' die meeliften op het harde werk van de 'gewone man' (Andersen 1992). Daarmee werpen nieuw-rechtse partijen zich vandaag de dag op als de 'echte' voorstanders van economisch egalitarisme en de belangen van de 'gewone man' (vgl. Betz 1994; Mény en Surel 2000). Hoewel deze partijen zoals gezegd geen tegenstanders zijn van economische herverdeling, leveren zij toch forse kritiek op de verzorgingsstaat. Dit ideologische profiel is opvallend in tegenspraak met het idee dat economisch egalitarisme en steun voor de verzorgingsstaat identiek zijn (vgl. Achterberg et al. 2011). We noemen deze combinatie van economisch egalitarisme enerzijds en een kritische kijk op de verzorgingsstaat anderzijds 'verzorgingsstaatpopulisme'.⁴

Er zijn aanwijzingen dat een dergelijk verzorgingsstaatpopulisme ook onder de bevolking voorkomt. In 1978 wezen Hall en collega's al op 'ambigüiteiten' in de denkbeelden van de arbeidersklasse, die zij als volgt beschrijven: 'Suspicious of "state snoopers", distrust of the activities of middle-class "do-gooders", "bleeding heart" liberals who are overinterested in "good causes", a Welfare State which spends their money on immigrants and "scroungers", and which has at the same time failed to fulfill its promises to the diligent and hard working' (1978: 175). Dergelijke sentimenten zijn ook meer recent onderwerp van onderzoek geweest, waarbij is aangetoond dat de afkeer van de verzorgingsstaat onder laagopgeleiden niet hand in hand gaat met de gebruikelijke rechtse afwijzing van het nastreven van economische gelijkheid (Achterberg et al. 2011; Houtman et al. 2008). Aangezien dit profiel past bij dat van nieuw-rechtse partijen is het de vraag of het

4 Dit concept wordt soms gebruikt om een ander verschijnsel aan te duiden, namelijk het bepleiten van zowel een grote groei van publieke voorzieningen als aanzienlijke belastingverlagingen (Kuhnle 2000: 221).

nieuw-rechtse electoraat zich door dit ideologische profiel onderscheidt, in aanvulling op hun welbekende autoritaire culturele denkbeelden.

Om te onderzoeken of aanhangers van nieuw-rechtse partijen zich niet alleen onderscheiden door autoritaire culturele opvattingen, maar ook door verzorgingsstaatchauvinisme en -populisme, toetsen we vijf hypothesen. Hierbij is het cruciaal dat in beide ideologische profielen een volgens velen opmerkelijke invulling aan economisch egalitarisme wordt gegeven. In het geval van verzorgingsstaatchauvinisme gaat economisch egalitarisme niet samen met steun voor herverdeling richting immigranten, maar juist met afkeer hiervan. En in het geval van verzorgingsstaatpopulisme gaat economisch egalitarisme niet gepaard met steun voor de verzorgingsstaat, maar juist met kritiek op deze institutie. Dit betekent dat het voor een goed begrip van denkbeelden over de verzorgingsstaat niet voldoet om alleen economisch egalitarisme in ogenschouw te nemen. Zoals Bourdieu (1984: 421) in algemenere zin waarschuwt: 'The result [would be] that opinions which are identical if taken at face value, but which express very different dispositions and imply very different or even opposing actions, are lumped together in the same class.' Anders dan soms wordt gesuggereerd (zie bijvoorbeeld Oudenampsen 2012: 23) betekent dit echter niet dat er hiermee in kwantitatief onderzoek geen rekening kan worden gehouden. Wat nodig is, is oog voor de specifieke waardecombinaties waar verzorgingsstaatchauvinisme en -populisme uit bestaan, dus voor de specifieke invulling die er aan economisch egalitarisme wordt gegeven. Om dit te kunnen doen toetsen we allereerst of er empirisch onderscheid gemaakt kan worden tussen economisch egalitarisme, steun voor herverdeling richting immigranten en kritiek op de verzorgingsstaat (*hypothese 1*). Voorts onderzoeken we of aanhangers van nieuw-rechtse partijen herverdeling richting immigranten minder steunen dan op basis van hun economisch egalitarisme verwacht zou worden (*hypothese 2*) en of ze kritischer zijn op de verzorgingsstaat dan op basis van hun economisch egalitarisme zou worden voorspeld (*hypothese 3*). Bevestiging van deze hypothesen zou betekenen dat verzorgingsstaatchauvinisme en verzorgingsstaatpopulisme aanwezig zijn onder het nieuw-rechtse electoraat. Ten slotte onderzoeken we of aanhangers van nieuw rechts zich nog steeds blijken te onderscheiden van aanhangers van andere partijen door respectievelijk verzorgingsstaatchauvinisme en -populisme als rekening wordt gehouden met hun autoritaire culturele denkbeelden. In technische zin betekent dit dat we naast een effect van autoritarisme, nog twee significante interactie-effecten verwachten op een stemvoorkeur voor nieuw-rechtse partijen. De eerste betreft de interactie tussen egalitarisme en steun voor herverdeling richting immigranten (*hypothese 4*), de tweede die tussen egalitarisme en kritiek op de verzorgingsstaat (*hypothese 5*).⁵

5 In onze analyses modelleren we ten behoeve van de overzichtelijkheid nieuw rechts als referentie-categorie. Dat betekent dat we voor hypothese 4 een positief interactie-effect verwachten (de combinatie van economisch egalitarisme en steun voor herverdeling richting immigranten komt minder voor onder aanhangers van nieuw rechts) en dat we voor hypothese 5 een negatief interactie-effect verwachten (de combinatie van economisch egalitarisme en kritiek op de verzorgingsstaat komt vaker voor onder aanhangers van nieuw rechts).

Data en operationalisering

We gebruiken een survey gericht op denkbeelden over de verzorgingsstaat die is afgenomen bij een steekproef onder de Nederlandse bevolking in 2006. De survey bevat een uitgebreide set internationaal gevalideerde schalen die ons in staat stellen om onze hypothesen te toetsen. 2682 individuen zijn benaderd, van wie er 1972 de vragenlijst hebben ingevuld, wat betekent dat de respons 73 procent is. Gezien de focus van de nieuw-rechtse verzorgingsstaatagenda op de veronderstelde belangen van de *autochtone* gewone man, zijn in onze analyses alleen respondenten meegenomen die in Nederland zijn geboren en voor wier ouders hetzelfde geldt.⁶ Vergelijking met statistieken van het CBS leert dat ouderen, hogere inkomenscategorieën en hoger opgeleiden enigszins oververtegenwoordigd zijn. Hiervoor hebben we gecorrigeerd door de data te wegen.⁷

Verzorgingsstaatchauvinisme en -populisme bestaan uit combinaties van economisch egalitarisme met respectievelijk geringe steun voor herverdeling richting immigranten en kritiek op de verzorgingsstaat.

Economisch egalitarisme meten we met vijf items die eerder zijn gebruikt door Houtman (2003):

- Ega1: De overheid moet de sociale uitkeringen verhogen.
- Ega2: In Nederland komt geen echte armoede meer voor.
- Ega3: Grote inkomensverschillen zijn onrechtvaardig omdat mensen in principe gelijk zijn.
- Ega4: De overheid moet ingrijpende maatregelen nemen om de inkomensverschillen te verkleinen.
- Ega5: Bedrijven moeten verplicht worden om werknemers te laten meedelen in de winst.

Om *steun voor herverdeling richting immigranten* te meten, gebruiken we vier items die eerder zijn gebruikt door Manevska et al. (2010):

- HerIm1: In de toekomst zouden niet-westerse immigranten minder rechten moeten hebben op de bijstand dan Nederlanders.
- HerIm2: In de toekomst zouden westerse immigranten minder rechten moeten hebben op de bijstand dan Nederlanders.
- HerIm3: In de toekomst zouden economische vluchtelingen minder rechten moeten hebben op de bijstand dan Nederlanders.
- HerIm4: In de toekomst zouden politieke vluchtelingen minder rechten moeten hebben op de bijstand dan Nederlanders.

We meten *kritiek op de verzorgingsstaat* met zeven items die eerder zijn gebruikt door Achterberg et al. (2011):

- 6 76 respondenten zijn geboren in het buitenland. Daarnaast zijn er 118 respondenten van wie ten minste één ouder niet in Nederland is geboren. In totaal zijn er dus 194 respondenten niet meegenomen in de analyses.
- 7 Als de data niet worden gewogen leiden de analyses niet tot andere conclusies.

Willem de Koster, Peter Achterberg & Jeroen van der Waal

- Krit1: Door het stelsel van sociale zekerheid worden mensen lui en gemakzuchtig.
- Krit2: Door het stelsel van sociale zekerheid verslechtert de concurrentiepositie van Nederland ten opzichte van het buitenland.
- Krit3: Door het stelsel van sociale zekerheid verliezen mensen de eigen verantwoordelijkheid voor het bestaan uit het oog.
- Krit4: Door het stelsel van sociale zekerheid worden de arbeidskosten te hoog.
- Krit5: Door het stelsel van sociale zekerheid willen de mensen niet meer voor elkaar zorgen.
- Krit6: Door het stelsel van sociale zekerheid raakt de economie in het slop.
- Krit7: Door het stelsel van sociale zekerheid stijgt de werkloosheid.

Voor al deze items varieerden de antwoordcategorieën van 'helemaal mee oneens' (1) tot 'helemaal mee eens' (5). De categorie 'weet niet' is als missende waarde gecodeerd. Waar nodig zijn de items gehercodeerd zodat hogere scores staan voor meer progressieve opvattingen over economisch egalitarisme en steun voor herverdeling richting immigranten.

Om autoritaire culturele opvattingen te meten hebben we een selectie van zeven items uit de bekende F-schaal voor *autoritarisme* van Adorno et al. (1950) gebruikt. Deze is internationaal gevalideerd en wordt veel gebruikt in politiek-sociologisch onderzoek (zie bijvoorbeeld Achterberg en Houtman 2009; De Koster en Van der Waal 2007; De Koster et al. 2010; Dean 1961; Farnen en Meloen 2000; McDill 1960; Meloen et al. 1996; Middendorp 1989, 1991; Roberts en Rokeach 1956). Respondenten hebben met vijf antwoordmogelijkheden aangegeven of ze het eens zijn met de volgende stellingen:

- 1 Jonge mensen hebben soms opstandige denkbeelden, maar als zij ouder worden behoren zij daar overheen te groeien en zich aan te passen.
- 2 Wat we nodig hebben zijn minder wetten en instellingen en meer moedige, onvermoeibare en toegewijde leiders, waar het volk vertrouwen in kan hebben.
- 3 Door snelle veranderingen is het moeilijk om te weten wat goed en slecht is.
- 4 Er zijn twee soorten mensen: sterken en zwakken.
- 5 Onze sociale problemen zouden grotendeels zijn opgelost als we op de een of andere manier misdadigers en asociale lieden uit de samenleving zouden kunnen verwijderen.
- 6 Als mensen minder zouden praten en harder zouden werken zou alles beter gaan.
- 7 Door de vele opvattingen over goed en slecht is het niet duidelijk waar je aan toe bent.

Het antwoord 'weet niet' is ook hier gecodeerd als missende waarde. Een factoranalyse van de antwoorden op de zeven items laat zien dat er een eerste factor is met een eigenwaarde van 2,86 die 41 procent van de variantie verklaart. Na stan-

daardisatie van de items hebben we een betrouwbare schaal geconstrueerd (Cronbachs $\alpha = 0,76$) door gemiddelde scores uit te rekenen – hogere scores op deze schaal staan voor een grotere mate van autoritarisme.⁸

Stemvoorkeur is gemeten door respondenten te vragen op welke partij ze van plan zijn te gaan stemmen. We onderscheiden hierbij nieuw-rechtse partijen niet alleen van oud rechts, oud links en nieuw links (vgl. Houtman en Achterberg 2010); we nemen ook een categorie op voor christelijke partijen, omdat deze een aparte positie innemen in de Nederlandse politiek, met haar geschiedenis van verzuiling (De Koster en Van der Waal 2006; Lijphart 1975; Van Kersbergen 1994). Respondenten die aangaven te zullen stemmen op PVV of EénNL zijn gecodeerd als aanhangers van nieuw rechts (3,7%).⁹ VVD-stemmers zijn gecodeerd als oud rechts (9,4%), aanhangers van PvdA en SP als oud links (31,8 %) en het electoraat van GroenLinks en D66 als nieuw links (6,1%). Respondenten die van plan waren op CDA, ChristenUnie of SGP te stemmen zijn gecodeerd als christelijk (23,8%). Respondenten die aangaven niet te stemmen, niet te weten op wie ze zouden stemmen of die niet wilden vertellen op wie ze zouden stemmen (23,9%) zijn buiten de analyse gelaten, net als respondenten met een voorkeur voor de Partij voor de Dieren (0,8%) of ‘andere’ partijen (0,01%).

We meten de controlevariabele *opleiding* als het aantal jaar dat nodig is om iemands hoogste opleidingsniveau te behalen, variërend van alleen basisonderwijs (8 jaar) tot een universitair diploma (18 jaar).

Om de controlevariabele *netto huishoudinkomen* te meten, is aan respondenten gevraagd in welke van de volgende vier categorieën hun maandelijks netto huishoudinkomen viel: (1) € 1150 of minder; (2) € 1151 tot en met € 1800; (3) € 1801 tot en met € 2600; (4) € 2601 of meer.

Om te controleren voor *uitkeringsafhankelijkheid* hebben we respondenten gevraagd of ze op het moment van de survey afhankelijk waren van een aantal uitkeringen (werkloosheidsuitkering, uitkering voor vervroegd pensioen, arbeidsongeschiktheidsuitkering, loondoorbetaling bij ziekte of bijstandsuitkering). Respondenten die op een van deze vragen bevestigend antwoordden zijn gecodeerd als 1, de anderen als 0.

Omdat vrouwen de verzorgingsstaat en economisch egalitair beleid sterker steunen dan mannen (Edlund 1999; Svallfors 1997) en tegelijkertijd minder vaak aanhangers zijn van nieuw-rechtse partijen (Norris 2005: 145), nemen we ook *geslacht* (mannen 1, vrouwen 2) op als controlevariabele. Verder controleren we voor *leeftijd* (in jaren) en twee indicatoren voor religiositeit – *kerkklidmaatschap*

8 Schaalscores zijn berekend voor elke respondent met minstens zes valide antwoorden op de zeven items waar de schaal uit bestaat.

9 Omdat dit een bescheiden aantal respondenten is, hebben we de aanhangers van nieuw rechts in onze steekproef vergeleken met het iets omvangrijkere PVV-electoraat in het Nationaal Kiezersonderzoek (5,2%). Beide steekproeven van nieuw-rechtse respondenten blijken vergelijkbaar qua leeftijd, netto-maandinkomen en geslacht: in beide datasets is er onder het nieuw-rechtse electoraat een statistisch significante oververtegenwoordiging van jongeren, lagere inkomenscategorieën en mannen. In onze steekproef is onder aanhangers van nieuw-rechts de gemiddelde leeftijd 46 jaar, het gemiddelde netto-maandinkomen 1088 euro en het aandeel vrouwen 27 procent. In het Nationaal Kiezersonderzoek zijn deze cijfers 45 jaar, 1350 euro en 37 procent vrouwen.

Willem de Koster, Peter Achterberg & Jeroen van der Waal

(geen lid 0, lid van een protestantse, evangelische of rooms-katholieke kerk 1)¹⁰ en *religieuze participatie* (met scores variërend van 0 voor respondenten die uitgesonderd bruiloften en begrafenissen nooit of vrijwel nooit naar de kerk gaan, tot 7 voor respondenten die vaker dan eenmaal per week naar de kerk gaan).

Resultaten

Allereerst onderzoeken we of er empirisch onderscheid gemaakt kan worden tussen economisch egalitarisme, steun voor herverdeling richting immigranten en kritiek op de verzorgingsstaat, zoals onze eerste hypothese stelt. Figuur 1 en 2 laten de resultaten van twee confirmatorische factoranalyses zien. Hierbij is getoetst of de verschillende items beschouwd kunnen worden als indicatoren van één dimensie die duidt op algemene steun voor de verzorgingsstaat (figuur 1) of als indicatoren van drie verschillende dimensies (figuur 2). Alle fitindices, die rechtsonder in de figuren te vinden zijn, geven aan dat het driedimensionale model beter bij de data past dan het eendimensionale model. Dit betekent dat elk cluster items een afzonderlijke dimensie meet, hetgeen hypothese 1 bevestigt. Daarom hebben we drie afzonderlijke schalen geconstrueerd: we hebben de items gestandaardiseerd en vervolgens per schaal een gemiddelde score berekend.¹¹ Hogere scores op deze schalen staan voor meer economisch egalitarisme, meer steun voor herverdeling richting immigranten en meer kritiek op de verzorgingsstaat.¹²

De volgende stap in onze analyse is onderzoeken of aanhangers van nieuwrechtse partijen herverdeling richting immigranten minder steunen dan op basis van hun mate van economisch egalitarisme verwacht zou worden, zoals voorspeld door onze tweede hypothese. Tabel 1 laat voor aanhangers van verschillende partijen de gemiddelde scores zien op economisch egalitarisme en steun voor herverdeling richting immigranten. De eerste vier kolommen spreken voor zich, maar de laatste vereist enige toelichting. Deze residuen zijn verkregen met een OLS-lineaire regressieanalyse waarbij de gemiddelde scores op steun voor herverdeling richting immigranten zijn voorspeld op basis van de gemiddelde scores op economisch egalitarisme: ze laten de afwijking van de regressielijn zien en indiceren daarmee de steun voor herverdeling richting immigranten die overblijft als wordt gecontroleerd voor economisch egalitarisme. De lage residuen van de aanhangers van de meeste partijen laten zien dat de meeste kiezers economisch egalitarisme en steun voor herverdeling richting immigranten op voorspelbare wijze combineren: hogere scores op economisch egalitarisme gaan samen met grotere steun

10 Antwoorden die duiden op andere kerkelijke stromingen (6,3 procent) zijn gecodeerd als missende waarden.

11 De schaal voor economisch egalitarisme is berekend voor elke respondent met minstens vier valide antwoorden op de vijf items waar de schaal uit bestaat. Schaalscores voor steun voor herverdeling richting immigranten en voor kritiek op de verzorgingsstaat zijn toegekend voor respondenten met minimaal drie van de vier, respectievelijk zes van de zeven valide antwoorden op de items waar deze schalen uit bestaan.

12 Met Cronbachs α 's van respectievelijk 0,79, 0,92 en 0,88 zijn deze schalen betrouwbaar.

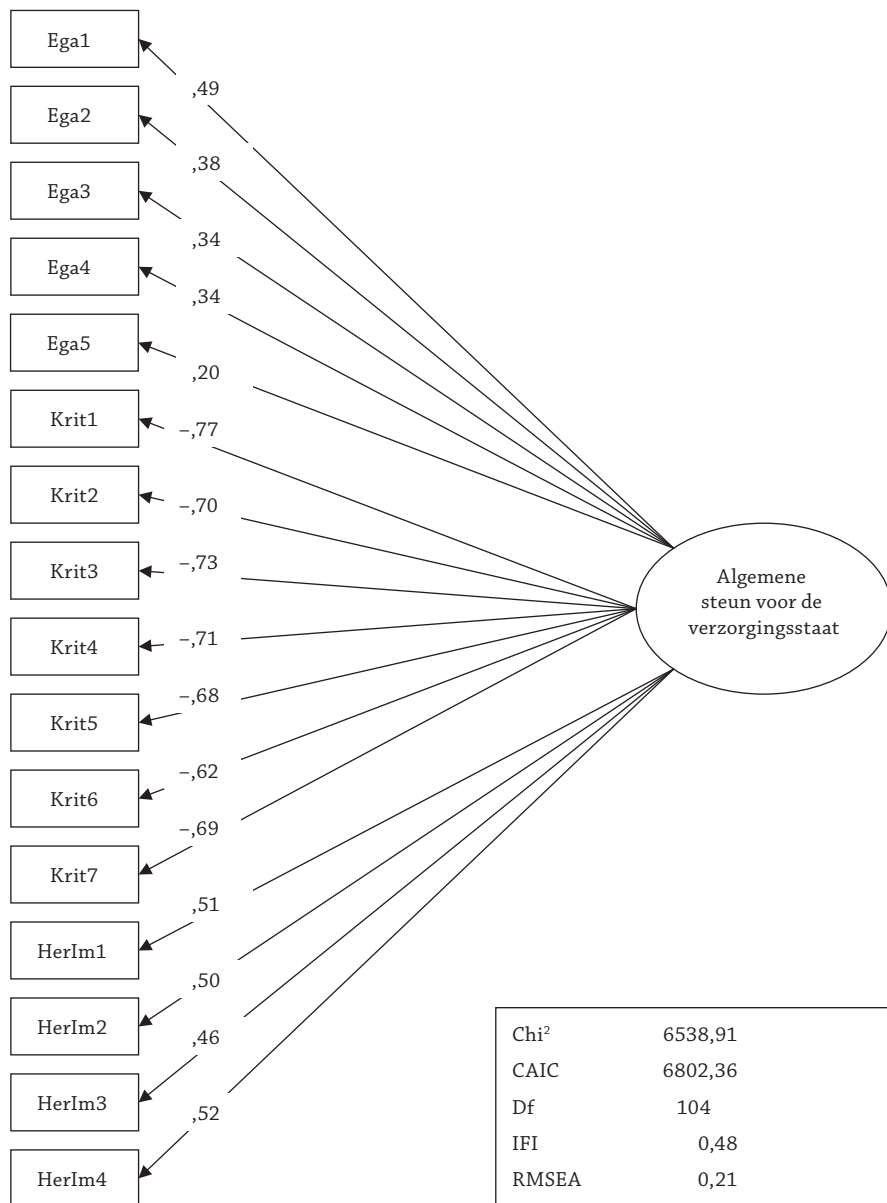
voor herverdeling richting immigranten. Bij aanhangers van oud links gaan economisch egalitarisme en steun voor herverdeling richting immigranten hand in hand, het electoraat van oud rechts combineert anti-egalitarisme met afkeer van herverdeling richting immigranten, en respondenten met een voorkeur voor christelijke partijen nemen op beide dimensies een tussenpositie in. De aanhangers van nieuw-linkse en nieuw-rechtse partijen wijken echter sterk af van de regressielijn. Gegeven hun mate van economisch egalitarisme, kennen ze een uitzonderlijk hoge respectievelijk lage mate van steun voor herverdeling richting immigranten. Gezien de algemene samenhang tussen economisch egalitarisme en steun voor herverdeling richting immigranten, is er, anders gezegd, onder het nieuw-rechtse electoraat opmerkelijk minder steun voor herverdeling richting immigranten dan op basis van hun score op economisch egalitarisme zou worden verwacht. Dit bevestigt onze tweede hypothese: er is verzorgingsstaatchauvinisme aanwezig onder het nieuw-rechtse electoraat.

Geldt hetzelfde voor verzorgingsstaatpopulisme? Zijn aanhangers van nieuw-rechtse partijen kritischer op de verzorgingsstaat dan op basis van hun economisch egalitarisme zou worden verwacht, zoals onze derde hypothese voorspelt? Om deze vraag te beantwoorden hebben we dezelfde procedure toegepast (zie tabel 2).

Opnieuw zijn er bij de aanhangers van de meeste partijen lage residuen, wat aangeeft dat zij denkbeelden over economische herverdeling en opvattingen over de verzorgingsstaat op een voorspelbare manier combineren: een grotere mate van economisch egalitarisme gaat samen met minder kritiek op de verzorgingsstaat. Weinig verrassend zijn aanhangers van oud-linkse partijen sterk egalitair en weinig kritisch op de verzorgingsstaat. Het electoraat van oud-rechtse partijen daarentegen, combineert een afkeer van economisch egalitarisme met kritiek op de verzorgingsstaat. Aanhangers van christelijke partijen nemen ook ditmaal een tussenliggende positie in. Opnieuw vertonen de electoraten van nieuw links en nieuw rechts grote residuen: aanhangers van nieuw-linkse partijen vertonen nog meer steun voor de verzorgingsstaat dan men op basis van hun egalitarisme zou verwachten, terwijl aanhangers van nieuw-rechtse partijen kritischer zijn op de verzorgingsstaat dan op basis van hun economisch egalitarisme verwacht kan worden. Anders gezegd, het electoraat van nieuw-rechtse partijen is buitengewoon economisch egalitair gegeven hun kritiek op de verzorgingsstaat. Dit bevestigt hypothese 3: er bestaat verzorgingsstaatpopulisme onder aanhangers van nieuw-rechtse partijen.

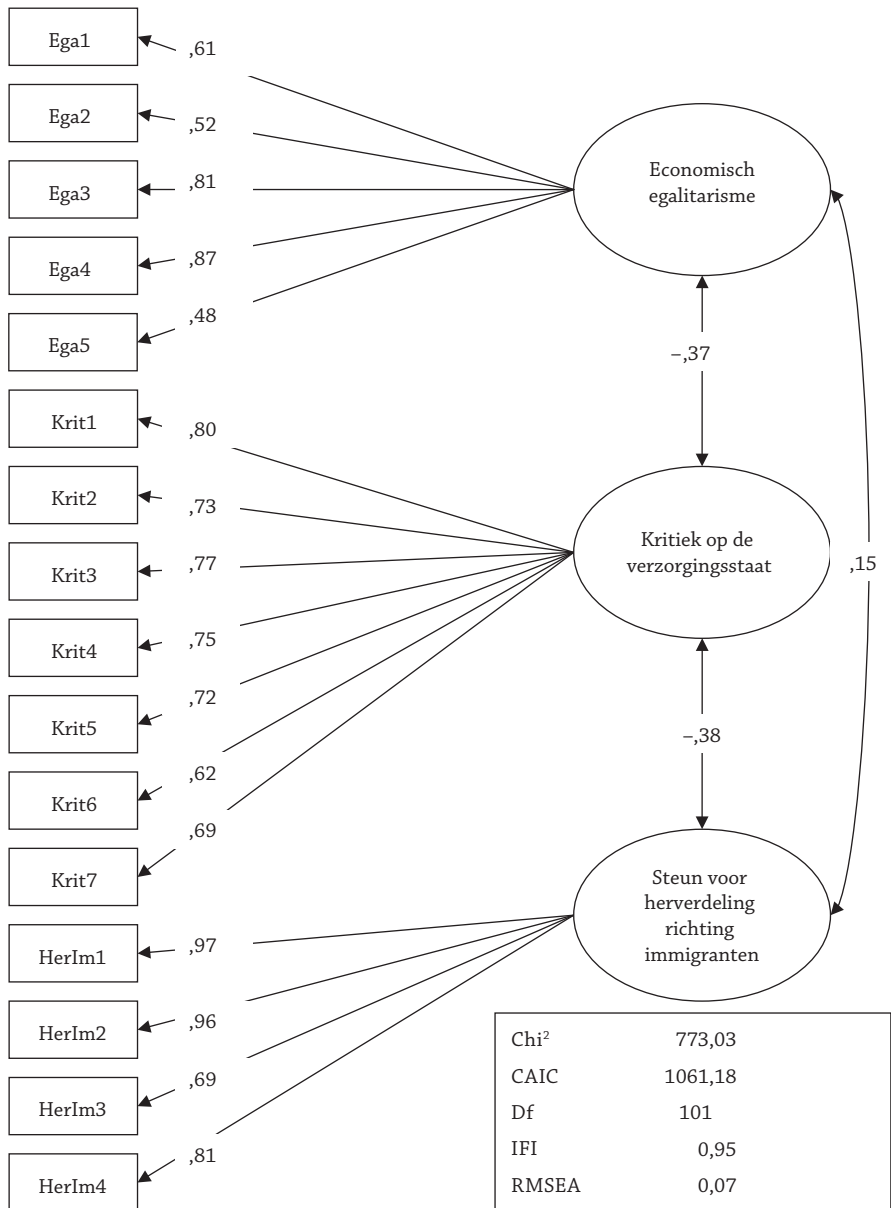
Nu we dit hebben vastgesteld onderzoeken we of aanhangers van nieuw rechts zich nog steeds onderscheiden van aanhangers van andere partijen door respectievelijk verzorgingsstaatchauvinisme en -populisme als rekening wordt gehouden met hun autoritaire culturele denkbeelden. Daarom hebben we een multinomiale logistische regressieanalyse verricht met stemvoorkeur als afhankelijke variabele, waarin ook autoritarisme en diverse controlevariabelen zijn opgenomen. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in tabel 3. Positieve coëfficiënten in deze tabel duiden op een voorkeur voor oud-linkse, oud-rechtse, nieuw-linkse of christelijke partijen ten opzichte van nieuw-rechtse partijen.

Willem de Koster, Peter Achterberg & Jeroen van der Waal

Figuur 1 *Eendimensionale steun voor de verzorgingsstaat?*

Onze vierde hypothese stelt dat het nieuw-rechtse electoraat zich onderscheidt door verzorgingsstaatchauvinisme, ook als autoritaire denkbelden in ogen-schouw worden genomen. Om deze hypothese te toetsen hebben we een interac-tieterm tussen economisch egalitarisme en steun voor herverdeling richting immigranten gemodelleerd. Dit levert één significante coëfficiënt op: mensen met

Figuur 2 *Driedimensionale steun voor de verzorgingsstaat?*

een voorkeur voor nieuw rechts onderscheiden zich op basis van een grotere mate van verzorgingsstaatchauvinisme van oud rechts. Zoals verwacht is de combinatie van economisch egalitarisme en afkeer van herverdeling richting immigranten kenmerkend voor mensen met een voorkeur voor nieuw-rechtse partijen, maar alleen als zij worden vergeleken met de aanhangers van oud rechts. In vergelijking

Willem de Koster, Peter Achterberg & Jeroen van der Waal

Tabel 1 *Gemiddelde scores van het autochtone electoraat van politieke partijen op schalen voor economisch egalitarisme en steun voor herverdeling richting immigranten*

Partij	N	Economisch egalitarisme	Steun voor herverdeling richting immigranten	Residu
Nieuw rechts	63	-0,08	-1,11	-1,15
<i>Oud links</i>				
PvdA	257	0,54	0,16	-0,08
SP	287	0,56	0,28	0,04
<i>Oud rechts</i>				
VVD	161	-1,12	-0,25	0,03
<i>Nieuw links</i>				
D66	25	-0,31	0,71	0,74
GroenLinks	79	0,48	0,60	0,39
<i>Christelijke partijen</i>				
CDA	277	-0,53	-0,11	-0,01
ChristenUnie en SGP	129	0,05	0,13	0,04

Steun voor herverdeling richting immigranten = 0,31*Economisch egalitarisme+0,07

met mensen met een voorkeur voor oud-linkse, nieuw-linkse of christelijke partijen is alleen de grotere afkeer van herverdeling richting immigranten op zichzelf kenmerkend voor het nieuw-rechtse electoraat – hier speelt de combinatie met economisch egalitarisme geen rol, getuige de drie niet-significante interactie-effecten.¹³ Hoewel hypothese 4 wordt aangenomen, is de empirische reikwijdte minder groot dan verwacht.

Iets vergelijkbaars vinden we waar het gaat om verzorgingsstaatpopulisme. De combinatie van economisch egalitarisme met kritiek op de verzorgingsstaat blijkt kenmerkend voor aanhangers van nieuw rechts. De significante interactietermen laten zien dat verzorgingsstaatpopulisme vaker voorkomt onder mensen met een voorkeur voor nieuw-rechtse partijen dan onder mensen die nieuw links of oud rechts prefereren. Daarnaast laat de analyse zien dat aanhangers van nieuw-rechtse partijen qua verzorgingsstaatpopulisme niet significant verschillen van mensen met een voorkeur voor oud-linkse of christelijke partijen. Dat betekent dat hypothese vijf wordt bevestigd, maar opnieuw met een beperkte reikwijdte: als rekening wordt gehouden met autoritarisme en diverse controlevariabelen, blijkt verzorgingsstaatpopulisme het nieuw-rechtse electoraat te onderscheiden van aanhangers van oud rechts en nieuw links, maar niet van mensen met een voorkeur voor oud-linkse of christelijke partijen. Als we onze analyses overzien,

13 Omdat het 'hoofdeffect' van een variabele in een model waarin deze variabele ook onderdeel is van een interactieterm niet op zichzelf kan worden geïnterpreteerd, hebben we aanvullende analyses verricht die de constatering ondersteunen dat mensen met een voorkeur voor nieuw-rechtse partijen herverdeling richting immigranten minder steunen dan aanhangers van oud-linkse, oud-rechtse, nieuw-linkse of christelijke partijen.

Tabel 2 *Gemiddelde scores van het autochtone electoraat van politieke partijen op schalen voor economisch egalitarisme en kritiek op de verzorgingsstaat*

Partij	N	Economisch egalitarisme	Kritiek op de verzorgingsstaat	Residu
Nieuw rechts	63	-0,08	0,37	0,42
<i>Oud links</i>				
PvdA	257	0,54	-0,42	0,02
SP	287	0,56	-0,38	0,08
<i>Oud rechts</i>				
VVD	161	-1,12	0,67	0,04
<i>Nieuw links</i>				
D66	25	-0,31	-0,23	-0,34
GroenLinks	79	0,48	-0,64	-0,23
<i>Christelijke partijen</i>				
CDA	277	-0,53	0,22	0,03
ChristenUnie en SGP	129	0,05	-0,10	0,04

Kritiek op verzorgingsstaat = $-0,65 \times$ Economisch egalitarisme = $-0,10$

blijkt opvallend genoeg dat de electoraten van nieuw rechts en oud links niet significant van elkaar verschillen als het gaat om de denkbeelden over de verzorgingsstaat die hier centraal staan: noch verzorgingsstaatchauvinisme noch verzorgingsstaatpopulisme is hoger of lager onder aanhangers van nieuw rechts dan onder aanhangers van oud links.

Conclusie en discussie

Nieuw-rechtse partijen hebben niet alleen een welbekende en uitgebreid onderzochte culturele agenda; als zelfverklaarde verdedigers van de belangen van de autochtone 'gewone man' nemen ze ook stelling in kwesties rond de verzorgingsstaat. Wij hebben onderzocht of de opvattingen over de verzorgingsstaat die door nieuw-rechtse partijen worden geuit ook kenmerkend zijn voor de autochtone aanhangers van deze partijen. Om deze vraag te beantwoorden hebben we respectievelijk verzorgingsstaatchauvinisme en verzorgingsstaatpopulisme onderscheiden. Beide behelzen een opmerkelijke combinatie van economisch egalitarisme met andere standpunten. In het geval van verzorgingsstaatchauvinisme hebben nieuw-rechtse partijen een meer particularistische opvatting van economische herverdeling dan andere partijen met een egalitaire economische agenda: ze zouden de aanspraak op verzorgingsstaatarrangementen willen beperken tot de autochtone bevolking. In het geval van verzorgingsstaatpopulisme combineren nieuw-rechtse partijen economisch egalitarisme met kritiek op de institutie van de verzorgingsstaat; ze stellen dat de verzorgingsstaat niet doet wat hij zou moeten doen, namelijk het bijstaan van de 'gewone man' die daar behoefte aan heeft.

Willem de Koster, Peter Achterberg & Jeroen van der Waal

Tabel 3 *Verzorgingsstaatchauvinisme en -populisme onder het autochtone Nederlandse electoraat (multinomiale logistische regressieanalyse, methode: enter, coëfficiënten zijn log-odds, referentiecategorie: stemmen voor nieuw rechts)*

	Stemvoorkeur oud links	Stemvoorkeur oud rechts	Stemvoorkeur nieuw links	Stemvoorkeur christelijke partijen
Constate	-2,27	-8,40**	-4,26	-2,17
Opleiding in jaren	0,05	0,05	0,19*	-0,02
Geslacht (1 = man/2 = vrouw)	1,37**	0,50	1,03*	1,29**
Netto huishoudinko- men	0,00	0,00	0,00	0,00
Uitkeringsafhankelijk- heid	1,17*	1,14	1,01	1,07
Leeftijd	0,00	0,01	-0,01	0,00
Kerkelijkheid	-0,22	0,03	0,50	0,99*
Religieuze participatie	-0,00	0,10	-0,01	0,51**
Autoritarisme	-0,54	-0,49	-1,01**	-0,72*
Economisch egalita- risme	-0,44	-5,87**	-2,10	-2,78**
Steun voor herverde- ling richting immigran- ten	1,36**	1,48**	1,66**	0,99**
Economisch egalita- risme*steun voor her- verdeling richting immigranten	0,19	0,55**	0,28	0,34
Kritiek op de verzor- gingsstaat	0,27	-1,10**	0,44	0,07
Economisch egalita- risme*kritiek op de verzorgingsstaat	-0,23	-0,89**	-0,58*	-0,36
R ² (Nagelkerke)	0,64			
N	926			

*p < .05; **p < .01 (eenzijdige toetsing)

Onze analyses laten allereerst zien dat er waar het gaat om denkbeelden over de verzorgingsstaat drie dimensies kunnen worden onderscheiden: economisch egalitarisme, steun voor herverdeling richting immigranten en geringe kritiek op de verzorgingsstaat zijn niet simpelweg drie aspecten van hetzelfde. Daarnaast maken onze analyses duidelijk dat deze opvattingen in wisselende combinaties voorkomen onder het autochtone electoraat. Waar onder de aanhangers van de meeste partijen meer economisch egalitarisme op voorspelbare wijze samengaat met meer steun voor herverdeling richting immigranten en minder kritiek op de verzorgingsstaat, onderscheidt het nieuw-rechtse electoraat zich door een in het

licht van hun mate van economisch egalitarisme opvallend geringe steun voor herverdeling richting immigranten en opvallend veel kritiek op de verzorgingsstaat. Wanneer we rekening houden met autoritaire opvattingen en diverse controlevariabelen blijken mensen met een voorkeur voor nieuw rechts echter op basis van verzorgingsstaatchauvinisme alleen van de aanhang van oud rechts te kunnen worden onderscheiden. Qua verzorgingsstaatpopulisme onderscheidt het nieuw-rechtse electoraat zich breder, namelijk van mensen met een voorkeur voor nieuw links en van de aanhang van oud rechts. De denkbeelden over herverdeling en de verzorgingsstaat van de achterban van oud rechts duiden consistent op steun voor een economische *laissez faire* agenda: ze zijn gekant tegen economische herverdeling en hebben kritiek op de verzorgingsstaat. In vergelijking hiermee is er met de achterban van nieuw-rechtse partijen iets opmerkelijks aan de hand – hun sterke kritiek op de verzorgingsstaat gaat niet samen met de afkeer van economische herverdeling die aanhangers van oud rechts hebben.

Uit het bovenstaande blijkt dat het voor een goed begrip van het nieuw-rechtse electoraat belangrijk is om naast de culturele opvattingen waar studies zich doorgaans op richten ook denkbeelden over de verzorgingsstaat in ogenschouw te nemen. Niet alleen hebben nieuw-rechtse partijen specifieke verzorgingsstaat-agenda's; hiermee corresponderende denkbeelden zijn ook kenmerkend voor de achterban van deze partijen in vergelijking met de aanhang van verschillende andere partijfamilies, al is het niet zo dat aanhangers van nieuw rechts zich op basis van verzorgingsstaatchauvinisme en -populisme van het electoraat van alle andere partijen onderscheiden.

Deze bevindingen voeden enkele meer algemene discussies. Steeds opnieuw hebben wetenschappers beweerd dat de nieuwe politieke breuklijn tussen nieuw rechts en nieuw links is gebaseerd op de waardering van culturele vraagstukken in enge zin (Achterberg 2006; De Koster et al. 2008; Elchardus 1996; Stubager 2009). Weinig verrassend bevestigt onze analyse deze stelling door aan te tonen dat aanhangers van nieuw rechts zich met hun autoritarisme duidelijk onderscheiden van aanhangers van nieuw links. Maar onze analyse laat ook zien dat deze nieuwe breuklijn breder is. Het nieuw-rechtse electoraat blijkt zich immers ook van het nieuw-linkse te onderscheiden door zijn verzorgingsstaatpopulisme. Er zijn aanwijzingen dat zowel verzorgingsstaatpopulisme als -chauvinisme culturele achtergronden kennen (Manevska et al. 2010; Achterberg et al. 2011), waarmee deze nieuw-rechtse standpunten nog steeds gezien kunnen worden als onderdeel van het veel besproken 'autoritaire/libertaire' culturele waardeconflict. Dit zou echter wel betekenen dat deze nieuwe culturele politieke breuklijn meer beslaat dan wordt onderkend in de wetenschappelijke literatuur. Zij blijkt immers ook standpunten over de verzorgingsstaat te omvatten, terwijl deze institutie al te vaak louter wordt gezien als middel om economische herverdeling te bewerkstelligen – dit perspectief is zo sterk dat voorgaande studies economisch egalitarisme zelfs hebben opgevat als meting van steun voor de verzorgingsstaat (zie Achterberg et al. 2011 voor een overzicht).

Daarnaast zijn onze bevindingen relevant in het licht van de electorale competitie tussen nieuw-rechtse en oud-linkse partijen. Recent onderzoek (Van der Meer et al. 2013) laat zien dat de meeste kiezers die van partij wisselen, binnen hun linkse

of rechtse 'blok' blijven. Het onderzoek laat echter ook zien dat er ook kiezers tussen deze linkse en rechtse blokken bewegen. Het meest gebeurt dat via D66, maar er zijn ook kiezers die van de SP overstappen naar de PVV en vice versa. Hierbij is het van belang dat ons onderzoek laat zien dat aanhangers van laatstgenoemde partijen vrijwel geen verschillen vertonen op het gebied van kwesties rond de verzorgingsstaat: de steun voor herverdeling richting immigranten is weliswaar hoger onder mensen die op oud-linkse partijen stemmen, maar onze analyses laten zien dat aanhangers van nieuw rechts en oud links niet van elkaar verschillen qua verzorgingsstaat Chauvinisme of -populisme. Dit suggereert dat als verzorgingsstaatvraagstukken politiek saillant zijn ten tijde van verkiezingen, verzorgingsstaat Chauvinisten en -populisten eenvoudig kunnen overlopen van nieuw rechts naar oud links en omgekeerd (terwijl de kans dat ze bij oud rechts of nieuw links belanden een stuk kleiner is).

Een ander discussiepunt betreft de mogelijkheid dat de politieke relevantie van verzorgingsstaat Chauvinisme en -populisme vandaag de dag groter is dan onze analyse suggereert. Onze data zijn verzameld in 2006, toen Wilders' nieuw-rechtse verzorgingsstaatagenda nog relatief onderontwikkeld was. Hiervoor, met de opkomst van Pim Fortuyn, was er wel sprake van opkomende kritiek ten aanzien van 'een nieuwe klasse van bureaucraten, professionals, geschoolde experts, kortom van meritocraten' (Pels 2003: 169). Deze kritiek was voornamelijk gericht op het conflict tussen het gewone volk en wat Fortuyn spottend aanduidde als 'ons soort mensen'. In zijn 'genadeloze analyse van de collectieve sector', zoals de ondertitel van zijn boek *De puinhopen van acht jaar paars* luidt, wordt weliswaar de overvraging van uitkeringen aangekaart, maar krijgen met name 'subsidiesocialisten van de PvdA' (Fortuyn 2002: 103) er van langs. Dit vertoont grote gelijkenissen met de nieuw-rechtse populistische kritiek op de verzorgingsstaat die wij hebben onderzocht, maar deze nadruk op verzorgingsstaatkwesties is door Wilders aanvankelijk niet overgenomen – in 2006 hield Wilders, net als andere nieuw-rechtse politici, zich voornamelijk bezig met vraagstukken rond immigratie, zonder veel aandacht te besteden aan de verzorgingsstaat (Lucardie 2007). Ten tijde van onze dataverzameling was er dus weinig actieve politieke mobilisatie rond verzorgingsstaatvraagstukken door nieuw-rechtse partijen. Desondanks blijkt dat verzorgingsstaatpopulisme en, in mindere mate, verzorgingsstaat Chauvinisme toen al kenmerkend waren voor het autochtone nieuw-rechtse electoraat. Aangezien Wilders sindsdien meer aandacht aan de verzorgingsstaat heeft besteed is het waarschijnlijk dat verzorgingsstaat Chauvinisme en -populisme van grotere politieke betekenis zijn geworden. Vervolgonderzoek is nodig om na te gaan of dit inderdaad het geval is.

Toekomstig onderzoek zou zich bovendien bezig moeten houden met de vraag in hoeverre onze bevindingen betekenis hebben buiten Nederland. Onderscheiden aanhangers van verschillende politieke partijen zich in andere landen van elkaar op basis van verzorgingsstaat Chauvinisme en -populisme en welke rol speelt dit in het stemgedrag? Twee landenkenmerken zouden het belang van verzorgingsstaat Chauvinisme en -populisme voor het stemgedrag kunnen beïnvloeden. Ten eerste zijn er verschillende Europese landen zonder levensvatbare nieuw-rechtse partij. Het zou interessant zijn om uit te zoeken of verzorgingsstaat Chauvinisme

en -populisme daar voorkomen en hoe deze opvattingen politiek gearticuleerd worden. Ten tweede kunnen er verschillende typen verzorgingsstaten worden onderscheiden die onder andere verschillen in de mate van generositeit. Volgens diverse auteurs werken dergelijke institutionele verschillen door in de manier waarop meerderheidsgroeperingen aankijken tegen 'buitenstaanders' als immigranten en uitkeringsafhankelijken (zie Larsen 2006, voor een overzicht). Daarmee zouden deze verschillen tussen verzorgingsstaten ook van invloed kunnen zijn op het bestaan en de politieke articulatie van verzorgingsstaatchauvinisme en -populisme (vgl. Van der Waal et al. 2013). Hoe dit precies werkt is een belangrijke vraag voor toekomstig onderzoek.

Geraadpleegde literatuur

- Achterberg, P. (2006) Class Voting in the New Political Culture: Economic, Cultural and Environmental Voting in 20 Western Countries. *International Sociology*, 21(2): 237-261.
- Achterberg P. en D. Houtman (2009) Ideologically Illogical? Why Do the Lower-Educated Dutch Display so Little Value Coherence? *Social Forces*, 87(3): 1649-1670.
- Achterberg, P., D. Houtman en A. Derks (2011) Two of a Kind? Anti-Welfarism and Economic Egalitarianism among the Lower-Educated Dutch. *Public Opinion Quarterly*, 5(4): 748-760.
- Adorno, T.W., E. Frenkel-Brunswick, D.J. Levinson en R.N. Sandford (1950) *The Authoritarian Personality*. New York: Harper and Brothers.
- Andersen, J.G. (1992) Denmark: the Progress Party – Populist Neo-Liberalism and Welfare State Chauvinism. In: P. Hainsworth (ed.) *The Extreme Right in Europe and the USA*. London: Pinter.
- Andersen, J.G. en T. Bjørklund (1990) Structural Changes and New Cleavages: The Progress Parties in Denmark and Norway. *Acta Sociologica*, 33(2): 195-217.
- Banting, K.G. (2010) Is There a Progressive's Dilemma in Canada? Immigration, Multiculturalism and the Welfare State. *Canadian Journal of Political Science*, 43(4): 797-820.
- Bay, A.-H. en A. Pedersen, A. (2006) The Limits of Social Solidarity: Basic Income, Immigration and the Legitimacy of the Universal Welfare State. *Acta Sociologica*, 49(4): 419-436.
- Betz, H.-G. (1994) *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. New York: St. Martins Press.
- Bohemen, S. van, R. Kemmers en W. de Koster (2012) Seculiere intolerantie: Morele progressiviteit en afwijzing van de Islam in Nederland. *Sociologie*, 8(2): 199-218.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique on the Judgement of Taste*. Londen: Routledge.
- Brug, W. van der (2003) How the LPF Fuelled Discontent: Empirical Tests of Explanations of LPF Support. *Acta Politica*, 38(1): 89-106.
- Brug, W. van der (2008) *Een crisis van de partijendemocratie?* Amsterdam: Vossiuspers.
- Brug, W. van der, M. Fennema en J. Tillie (2000) Anti-Immigrant Parties in Europe: Ideological or Protest Vote? *European Journal of Political Research*, 37(1): 77-102.
- Brug, W. van der, M. Fennema en J. Tillie (2005) Why Some Anti-Immigrant Parties Fail and Others Succeed: A Two-Step Model of Aggregate Electoral Support. *Comparative Political Studies*, 38(5): 537-573.

Willem de Koster, Peter Achterberg & Jeroen van der Waal

- Clark, T.N. (1998) Assessing the New Political Culture by Comparing Cities Around the World. In: T.N. Clark en V. Hoffman-Martinot (eds.) *The New Political Culture*. Boulder: Westview Press, 93-194.
- Dalton, R.J., S.C. Flanagan en P. Beck (eds.) (1984) *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton: Princeton University Press.
- Dean, D.G. (1961) Alienation: Its Meaning and Measurement. *American Sociological Review*, 26(5): 753-758.
- Derks, A. (2006) Populism and the Ambivalence of Egalitarianism: How Do the Underprivileged Reconcile a Right Wing Party Preference with Their Socio-Economic Attitudes? *World Political Science Review*, 2(3): article 1.
- Edlund, J. (1999) Trust in Government and Welfare Regimes: Attitudes to Redistribution and Financial Cheating in the USA and Norway. *European Journal of Political Research*, 35(3): 341-370.
- Elchardus, M. (1996) Class, Cultural Re-Alignment and the Rise of the Populist Right. In: A. Erskine (ed.), *Changing Europe: Some Aspects of Identity, Conflict and Social Justice*. Aldershot: Avebury, 41-63.
- Elchardus, M. (2002) *De Dramademocratie* (tweede druk). Tielt: Lannoo.
- Farnen, R.F. en J. Meloen (2000) *Democracy, Authoritarianism and Education: A Cross-National Empirical Survey*. Basingstoke: Macmillan Press.
- Fennema, M. (2005) Populist Parties of the Right. In: J. Rydgren (ed.), *Movements of exclusion: Radical right-wing populism in the Western world*. Hauppauge, NY: Nova Science, 1-24.
- Fortuyn, W.S.P. (2002) *De puinhopen van acht jaar Paars: Een genadeloze analyse van de collectieve sector en aanbevelingen voor een krachtig herstelprogramma*. Uithoorn: Karakter.
- Green-Pedersen, C. en K. van Kersbergen (2002) The Politics of the 'Third Way': The Transformation of Social Democracy in Denmark and the Netherlands. *Party Politics*, 8(5): 507-524.
- Hall, S., C. Critcher, T. Jefferson, J. Clarke en B. Roberts (1978) *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*. Houndmills, Basingstoke Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Hechter, M. (2004) From Class to Culture. *American Journal of Sociology*, 110(2): 400-445.
- Houtman, D. (2003) *Class and Politics in Contemporary Social Science, Marxism Lite and Its Blind Spot for Culture*. Hawthorne NY: Aldine de Gruyter.
- Houtman, D. en P. Achterberg (2010) Two Lefts and Two Rights: Class Voting and Cultural Voting in the Netherlands, 2002. *Sociologie*, 1(1): 61-76.
- Houtman, D., P. Achterberg en A. Derks (2008) *Farewell to the Leftist Working Class*. New Brunswick, N.J.: Transaction.
- Ignazi, P. (2003) *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Inglehart, R. (1997) *Modernization and Postmodernization; Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Ivarsflaten, E. (2008) What Unites Right-Wing Populists in Western Europe? Re-Examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases. *Comparative Political Studies*, 41(1): 3-23.
- Jacobs, B. (2006) Watskebeurt?! *De Groene Amsterdammer* 1301(48), op 14 juli 2013 ontleend aan www.groene.nl/2006/48/watskebeurt.
- Kersbergen, K. van (1994) The Distinctiveness of Christian Democracy. In: D.L. Hanley (ed.), *Christian Democracy in Europe: A Comparative Perspective*. London: Pinter, 31-47.
- Kitschelt, H.P. (1995) *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Koster, W. de, P. Achterberg, D. Houtman en J. van der Waal (2010) Van God los: Post-christelijk cultureel conflict in Nederland. *Sociologie*, 6(3): 27-49.
- Koster, W. de, P. Achterberg en J. van der Waal (2013a) The New Right and the Welfare State: The Electoral Relevance of Welfare Chauvinism and Welfare Populism in the Netherlands. *International Political Science Review*, 34(1): 3-20.
- Koster, W. de, P. Achterberg, J. van der Waal, S. van Bohemen en R. Kemmers (2013b) Progressiveness and the New Right: The Electoral Relevance of Culturally Progressive Values in the Netherlands. *West European Politics*, DOI:10.1080/01402382.2013.814963.
- Koster, W. de en J. van der Waal (2006) Moreel conservatisme en autoritarisme theoretisch en methodisch ontward: Culturele waardeoriëntaties in de politieke sociologie. *Mens & Maatschappij*, 81(2): 121-141.
- Koster, W. de en J. van der Waal (2007) Cultural Value Orientations and Christian Religiosity: On Moral Traditionalism, Authoritarianism, and Their Implications for Voting Behavior. *International Political Science Review*, 28(4): 451-467.
- Koster, W. de, J. van der Waal, P. Achterberg en D. Houtman (2008) De opkomst van de strafstaat: Neo-liberalisering of de opkomst van een nieuwe politieke cultuur? *Sociologie*, 4(4): 311-325.
- Kriesi, H., E. Grande, R. Lachat, M. Dolezal, S. Bornschieer en T. Frey (eds.) (2008) *West European Politics in the Age of Globalization: Six Countries Compared*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuhnle, S. (2000) The Scandinavian type of welfare state in the 1990s: Challenged, but viable. *West European Politics*, 23(2): 210-229.
- Larsen, C.A. (2006) *The Institutional Logic of Welfare Attitudes: How Welfare Regimes Influence Public Support*. Aldershot: Ashgate.
- Lijphart, A. (1975) *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands* (second edition). Berkeley: University of California Press.
- Lipset, S.M. (1981) *Political Man; Expanded and Updated Edition*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Lucardie, P. (2007) The Netherlands. *European Journal of Political Research*, 46 (7-8): 1041-1048.
- Manevska, K., J. van der Waal, P. Achterberg, D. Houtman en W. de Koster (2010) 'Sommingen zijn gelijkjer dan anderen': Economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme in Nederland. *Sociologie*, 6(1): 3-25.
- McDill, E.L. (1960) Anomie, Authoritarianism, Prejudice, and Socioeconomic Status: An Attempt at Clarification. *Social Forces*, 39(3): 239-245.
- Meer, T.W.G. van der, E. van Elsas, R. Lubbe en W. van der Brug (2013) Are Volatile Voters Erratic, Whimsical or Seriously Picky? A Panel Study of 58 Waves into the Nature of Electoral Volatility (The Netherlands 2006–2010). *Party Politics* OnlineFirst, doi: 10.1177/1354068812472570.
- Meloan, J.D., G. van der Linden en H. de Witte (1996) A test of the approaches of Adorno et al., Lederer and Altemeyer of authoritarianism in Belgian Flanders: A research note. *Political Psychology*, 17(6): 643-656.
- Mény, Y. en Y. Surel (2000) *Par le peuple, pour le peuple: le populisme et les démocraties*. Paris: Fayard.
- Middendorp, C.P. (1989) Models for Predicting the Dutch Vote along the Left-Right and the Libertarianism-Authoritarianism Dimensions. *International Political Science Review*, 10(4): 279-308.
- Middendorp, C.P. (1991) *Ideology in Dutch Politics: The democratic system reconsidered 1970-1985*. Assen: Van Gorcum.

Willem de Koster, Peter Achterberg & Jeroen van der Waal

- Mudde, C. (2007) *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, P. (2005) *Radical Right: Voters and Parties in the Regulated Market*. New York: Cambridge University Press.
- Oorschot, W. van (2006) Making the Difference in Social Europe: Deservingness Perceptions among Citizens of European Welfare States. *Journal of European Social Policy*, 16(1): 23-42.
- Oudenampsen, M. (2012) De politiek van populisme onderzoek: Een kritiek op *Diplomademocratie* en de verklaring van populisme uit kiezersgedrag. *Sociologie*, 8(1): 13-44.
- Pels, D. (2003) *De geest van Pim: Het gedachtegoed van een politieke dandy*. Amsterdam: Anthos.
- Rink, N., K. Phalet en M. Swyngedouw (2009) The Effects of Immigrant Population Size, Unemployment, and Individual Characteristics on Voting for the Vlaams Blok in Flanders 1991-1999. *European Sociological Review*, 25(4): 411-424.
- Roberts, A.H. en M. Rokeach (1956) Anomie, Authoritarianism, and Prejudice: A Replication. *American Journal of Sociology*, 61(4): 355-358.
- Rydgren, J. (2004) Explaining the Emergence of Radical Right-Wing Populist Parties: The Case of Denmark. *West European Politics*, 27(3): 474-502.
- Rydgren, J. (ed.) (2005) *Movements of exclusion: Radical right-wing populism in the Western world*. Hauppauge: Nova Science Publishers.
- Rydgren, J. (2007) The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, 33: 241-262.
- Rydgren, J. (2008) Immigration Sceptics, Xenophobes or Racists? Radical Right-Wing Voting in Six West European Countries. *European Journal of Political Research*, 47(6): 737-765.
- Stonacash, J.M. (2000) *Class and Party in American Politics*. Boulder: Westview Press.
- Stubager, R. (2009) Education-Based Group Identity and Consciousness in the Authoritarian-Libertarian Value Conflict. *European Journal of Political Research*, 48(2): 204-233.
- Svallfors, S. (1997) Worlds of Welfare and Attitudes to Redistribution: A Comparison of Eight Western Countries. *European Sociological Review*, 13(2): 283-304.
- Vernby, K. en H. Finseraas (2010) Xenophobia and Left Voting. *Politics & Society*, 38(4): 490-516.
- Waal, J. van der, en P. Achterberg (2006) Stille revolutie, contra-revolutie of cultureel conflict? Veranderingen in de politieke cultuur en hun invloed op het klassengebonden stemgedrag. *Res Publica*, XLVIII(4): 369-392.
- Waal, J. van der, P. Achterberg en D. Houtman (2007) Class Is Not Dead - It Has Been Buried Alive. Class Voting and Cultural Voting in Postwar Western Societies (1956-1990). *Politics & Society*, 35(3): 403-426.
- Waal, J. van der, W. de Koster en P. Achterberg (2011) Stedelijke context en steun voor de PVV: Interetnische nabijheid, economische kansen en cultureel klimaat in 50 Nederlandse steden. *Res Publica*, 53(2): 183-201.
- Waal, J. van der, W. de Koster en W. van Oorschot (2013) Three Worlds of Welfare Chauvinism? How Welfare Regimes Affect Support for Distributing Welfare to Immigrants in Europe. *Journal of Comparative Policy Analysis*, 15(2): 164-181.
- Weakliem, D.L. (1991) The Two Lefts? Occupation and Party Choice in France, Italy, and the Netherlands. *American Journal of Sociology*, 96(6): 1327-1361.